

Nr 706

Av herr **Ohlin m. fl.**, om inrättande av ett ekonomiskt-socialt råd.

(Lika lydande med motion nr 583 i Första kammaren)

I en demokrati avgöres och »löses» samhällsproblemen till stor del genom upplysning, debatt, intresseavvägning och överenskommelser av frivilligt slag mellan olika organisationer och folkgrupper. Att skapa traditioner, beteendemönster och institutioner som underlättar sådana styrelse- och beslutsformer tillhör den demokratiska utvecklingens viktigaste uppgifter. Ett konservativt och stelt fasthållande vid gamla handlingsmönster under nya och skiftande förutsättningar tillhör de allvarligaste misstagen som ofta får dyrt betalas.

Alternativet till sådana på samarbete och hänsyn grupperna emellan grundade överenskommelser är politiska majoritetsbeslut på allt flera områden med alla de risker som en växande byråkrati och politisk maktkoncentration i statens händer medför.

Särskilda svårigheter möter när det gäller lösningen av de stora samordningsuppgifterna inom samhällsekonomin. Oförmåga att här finna farbara vägar förklarar åtskilliga svagheter i vår tids industrialiserade länder. Hit hör bl. a. oförmågan att trygga en rimlig stabilitet av penningvärdet samtidigt med full sysselsättning och snabbt framåtskridande. Efterkrigsinflationen, som i vårt land genomsnittligt uppgått till ca 4 procent per år, medför verkningar som är socialt orättvisa och ekonomiskt skadliga. Godtyckliga överflyttningar av inkomster och förmögenheter äger rum, som till stor del drabbar ekonomiskt svaga grupper. Samtidigt motverkas dock för utvecklingen erforderliga sparverksamheter. Räntenivån blir höjd när människorna insett inflationsriskens allvar och storlek. Hyrorna i nya hus pressas upp på en orimlig nivå. Konkurrensförmågan gentemot andra länders näringsliv reduceras — om ej deras inflation är likartad — valutareserverna blir otillräckliga på många håll. Förutsättningarna för stabilitet i en allt friare utrikeshandel försämras.

Att bekämpa och minska prisstegringen framstår därför i vårt land liksom i andra länder som en central uppgift för samhällets och organisationernas ekonomiska politik. Vi konstaterar med beklagande att den svenska regeringen fortsätter med en oförsvarlig passivitet när det gäller denna uppgifts lösande.

Inflationen anses numera allmänt kunna betecknas som antingen efter-

frågeinflation eller kostnadsinflation — med ett ofta förefintligt samband dem emellan. Efterfrågeinflation talar man om när den totala efterfrågan vid rådande priser överstiger den totala tillgången på varor och tjänster så att priserna *pressas* upp och vinsterna därmed stiger. Kostnadsstegringen kommer i viss mån i efterhand.

Däremot talar man om kostnadsinflation eller utbudsinflation när de prisstegrande krafterna finns på utbudssidan. Det kan vara lönestegringar som överstiger produktivitetens ökning per timme. Företag med monopolartat marknadsinflytande kan höja varupriserna och kostnaderna för varornas avnämare, som t. ex. emellanåt ledande företag i den amerikanska järn- och stålindustrin gjort, vilkas prispolitik bidragit till en kostnadsstegring inom byggnadsverksamhet, bilindustri m. m. En statligt dirigerad prispolitik och prispolitiken hos offentliga företag med monopolställning kan också bidra till en höjning av priser och kostnader.

Likartade slag av huvudsakligen från utbudssidan kommande prisuppdrivande krafter utgör också höjning av indirekta skatter samt en från utlandet kommande fördyring av viktiga varuslag.

Naturligtvis förekommer det att en prisjustering som i första hand utgör efterfrågeinflation, sammanhängande med en för stor investering — i relation till sparbenägenheten hos individen, företag, organisationer och offentliga organ — leder till »sekundär kostnadsinflation», t. ex. genom att de fackliga organisationerna söker skydda sina medlemmar genom att i *förväg* trygga kompensation för en *förväntad* prisstegring. Ett med efterfrågeinflation sammanhängande »övertryck» på varu- och arbetsmarknaden kan också leda till en löneglidning, utöver den som sammanhänger med ackordssystem o. d. i en produktion med ständig effektivitetshöjning.

Prisstegringen i Sverige efter kriget företer ett invecklat orsakssamband. Det vore felaktigt att lägga hela eller nästan hela skulden på lönepolitiken. Å andra sidan är det klart att vill man undvika en fortgående prisstegring, som överstiger t. ex. 1 à 2 procent, så kan inte den nominella inkomstnivån i pengar räknat få stiga mer än 1 à 2 % snabbare än produktionen per arbetstimme — och något mindre än så, om antalet arbetstimmar per år minskas. Skall detta kunna uppnås, ställes en rad krav på riksbankens penningpolitik, den statliga och kommunala finanspolitiken, de statliga och kommunala företagens prispolitik, tullpolitiken, jordbrukspolitiken m. m. liksom även på de fackliga organisationernas, näringsorganisationernas och företagens prispolitik. Likaså inverkar på längre sikt alla strävanden att öka produktionens effektivitet, att förbättra utbildningen och öka kapitaltillgången.

Även om sist berörda mera långsiktiga faktorer lämnas åsido — vilket inte alltid är motiverat ens när mera kortsiktiga balansproblem behandlas — framträder svåra samordningsproblem för offentliga organ och enskilda personer, företag och organisationer. Frivillig anpassning är ofta smidigare

och bättre än statliga regleringar. Ett villkor är då allsidig och tillräcklig information och allmän insikt rörande samordningsproblemets natur. Skiftande konjunkturen i in- och utland ger upphov till svåra problem, som alls inte endast gäller den statliga penning- och finanspolitiken. Det är en illusion att tro att om blott denna politik är någorlunda väl avvägd, så klarar sig allt »av sig självt» både i fråga om prisstabilitet, sysselsättning och ekonomiskt framåtskridande. Tvärtom kräves att företags och organisationers och kommuners och landstings ekonomiska och finansiella dispositioner på ett någorlunda rationellt sätt anpassas efter de skiftande förutsättningarna.

Skall detta kunna ske, måste så goda förutsättningar som möjligt skapas för en allsidig informationsverksamhet samt för en fri och öppen debatt i pressen och olika församlingar. Nära kontakter och överläggningar mellan företrädare för de olika berörda grupperna är nödvändiga. Vi citerar en av folkpartiet i riksdagen år 1959 väckt partimotion (nr II: 370), där dessa problem beröres:

Från vårt håll har tidigare i den offentliga debatten såväl i som utanför riksdagen tanken förts fram på tillskapandet av ett forum, där företrädare såväl för statsmakterna — regering och riksdag — som för de olika intresseorganisationerna på näringslivets och arbetsmarknadens områden samt oberoende expertis finge tillfälle att söka nå en så långt möjligt ensartad *bedömning* av det faktiska samhällsekonomiska och konjunkturpolitiska läget. Ett *ekonomiskt-socialt råd* med sagda sammansättning borde med andra ord skapas. Vi är väl medvetna om att organisatoriska åtgärder aldrig direkt löser några spörsmål. Men genom de meningsutbyten och direkta konfrontationer, som där skulle komma till stånd, skulle ökade förutsättningar uppnås för en bättre balans i den ekonomisk-politiska debatten liksom i de statliga åtgärderna. Vi vill särskilt understryka, att man inte bör underskatta betydelsen av därigenom ökade utsikter till en enig bedömning av läget och utvecklingstendenserna liksom vilka konsekvenser olika ekonomiska och politiska åtgärder kan förväntas leda till. Inom rådet synes böra inrättas en i förhållande till alla statliga myndigheter fristående delegation av sakkunniga, självständiga och oberoende personer med förslagsvis tre medlemmar. Denna skulle på grundval av statistiskt material, som i huvudsak utarbetas inom statliga eller enskilda institutioner, uttala sig om förutsättningarna för skapande och vidmakthållande av full sysselsättning med särskild hänsyn till arbetsmarknadens problem. Självklart bör utgångspunkten samtidigt vara en önskan att vidmakthålla ett penningvärde med rimlig stabilitet under hänsynstagande till förhållandena i utlandet och den stora vikten av att kronans yttre värde icke försämras. Delegationens liksom rådets uttalanden måste självfallet vara offentliga.

Det s. k. planeringsråd som regeringen för ett par år sedan inrättade har i huvudsak andra uppgifter. Det diskuterar bakom stängda dörrar och bidrar så gott som inte alls till den offentliga debatten. Närmast erbjuder det möjligheter för kretsar inom näringsliv och fackliga organisationer att åt regeringen ge råd, av vilka den utan tvivel är i stort behov.

Bland de spörsmål som ett ekonomiskt-socialt råd skulle befatta sig med

framträder, som ovan antytts, inflationsproblemet i vår epok med särskild styrka. Den erforderliga frivilliga samordningen av de olika intressenas inställning, som är en förutsättning för ett tillfredsställande resultat *med bevarad frihet* utan en ökad statlig dirigering, skulle kunna främjas och underlättas genom att de tyngst vägande intressenas företrädare i rådet kan klargöra sina önskemål och möjligheterna till frivilliga kompromisser blir belysta. Det skulle bl. a. kunna innebära uppdragande av ramar som är erforderliga, ifall inflationen skall undvikas eller i varje fall begränsas. Om alla grupper *nominella* inkomsthöjningar hålles inom snävare gränser än de senaste åren, kan inflationen motverkas och samtidigt den *reella* inkomsthöjningen och standardförbättringen snarast göras större. Produktiviteten ökas nämligen om rationella ekonomiska dispositioner inte längre försvåras av en kraftig prisstegring och om kapitalbildningen främjas genom att spararnas inflationsförluster minskas.

Det är just möjligheten till en *samtidig* avvägning av de olika intressena mot varandra som bör kunna minska benägenheten till inflationsdrivande krav i fråga om priser och inkomster. Ty om alla grupper samtidigt höjer sina inkomster i pengar räknat lika mycket — utöver vad som svarar mot produktivetsförbättringen — blir den *reella* förbättringen ingen för någon av dem. Naturligtvis får man räkna med stora svårigheter som måste övervinnas för att de önskade resultaten skall kunna uppnås — utöver självklara bidrag till en klagörande offentlig debatt. Att avlägsna eller försvaga den snarast växande inflationsrisken är emellertid så angeläget att det synes självklart att försök bör göras. I annat fall riskeras att missnöjet med inflationen tilltager och att krav framkommer på en politisk och frihetsinskränkande dirigering, som bl. a. kan gå ut över arbetsmarknadens frihet, vars skyddande för oss framstår som en ytterst angelägen uppgift.

Med stöd av ovanstående får vi härmed hemställa,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära inrättande av ett ekonomiskt-socialt råd av det slag som i motionen anges.

Stockholm den 27 januari 1965

Bertil Ohlin

Manne Ståhl

Henning Gustafsson
i Skellefteå

Sven Antby